

Colofon

De Steltkluut

Uitgave van Natuurbeschermingsvereniging "De Steltkluut" verschijnt 4x per jaar. Overname is toegestaan, mits bronvermelding. Auteurs zijn verantwoordelijk voor de inhoud van hun artikelen.

Contributie 2014

De contributie bedraagt € 20,00.
Betalingen op rekeningnummer
Iban: NL81 RABO 0136605540EUR
Bic: RABONL2U
t.n.v.
Natuurbechermingsvereniging De Steltkluut

Adresgegevens:

Postbus 319, 4530 AH Terneuzen
www.steltkluut.nl
info@steltkluut.nl

Contactadressen Werkgroepen

Planologie

A. Paauwe
G.v.d. Nissestraat 48, 4543 AE Zaamslag

Vogels

A. Wieland
Liniestraat 13, 4561 ZS Hulst
0114-317026

Landschapsbeheer

B. de Maat
06-53559422

Planten

P. Maas
Rembrandtlaan 11, 4532 HP Terneuzen
0115-617004

Insecten

J. de Bakker
Past. Willemsstraat 5, 4586 AJ Lamswaarde
0114-690482

Jeugd

M. Spruyt
Notendijksepad 2, 4583 SZ Terhole
0114-314280
jeugdgroep@steltkluut.nl

Inhoud

Steltkluut

In de schijnwerper 2

Voorjaarsvergadering/ Cursus 3

Tips voor de diervriendelijke tuin 4 - 5

Muntjak in Zeeuws Vlaanderen 6 - 7

Waarnemingen 8 - 10

Aantasting karreveld Koningsdijk 10

Broedvogelkartering 2012 11 - 13

Blik onder water 14 - 15

Agenda 16 - 17

t Stekkertje

Nestkasten bouwen 1

Bijzondere gasten 2

De grote spinnende waterkever 3

Nesten 4 - 5

Het geheim van de trekvogels 6 - 7

Bestuur:

A. Paauwe, voorzitter
voorzitter@steltkluut.nl
L. Calle, secretaris
secretaris@steltkluut.nl
W. Wisse, penningmeester
penningmeester@steltkluut.nl
Leden
K. Rijk,
R. Kregting,
P. Calle

Redactie: redactie@steltkluut.nl

Website: webmaster@steltkluut.nl
B. de Maat

Excursies: excursies@steltkluut.nl

Verenigingsruimte:

Walstraat 7, 4531 ED Terneuzen
0115-61 74 16
openingstijden: woensdag 10:30-17:00 uur
zaterdag 10:30-16:00 uur

ISSN 1875-1385

Uiterste inleverdatum voor de kopij: 01-05-2014

Vakantie? Geen tijd voor!

Foto: Rob Kregting

Ook Joop de Bakker (1947, "Mijn moeder beviel van me in Groenendijk, maar ik kom eigenlijk van Hengstdijk") woont bijzonder. Aan de rand van Lamswaarde met een vrij uitzicht op Roversberg. "Gerda, mijn vrouw, heeft samen met mij en met hulp van onze ouders dit huis in 1977 grotendeels gebouwd. We hebben twee kinderen, Marco en Annette, die allebei na hun studie zijn teruggekomen naar Zeeuws-Vlaanderen."

Joop werkte meer dan veertig jaar bij van der Poel op de financiële afdeling. "Ik deed de financiële afwikkeling van projecten en het beheer van het materieel. Oud-ijzerboer noemden ze me soms."

"Met De Steltkluut ben ik voor het eerst in aanraking gekomen in 1980, toen er hier een excursie gegeven werd door Maurice Jansen. George Sponselee heeft me toen overgehaald om de huiszwaluwen te gaan tellen op Lamswaarde. Dat doe ik nu al 34 jaar. Eerst waren 't er enorm veel maar tot medio jaren negentig was er een sterke afname. Nu herstelt het zich weer iets."

Waarom een insectenwerkgroep? "Het begon eigenlijk toen er een onderzoek kwam van de Universiteit Wageningen naar dagvlinders. De onderzoekers vroegen toen aan plaatselijke natuurverenigingen naar de toestand van de dagvlinders in hun regio. Cyril Smet was al jaren voorstander van een bredere natuurbescherming en spoorde enkele leden aan om de vraag op te pakken. In 1986 hebben wij, Eddy Vermandel, Eddy Taelman en ik, de insectenwerkgroep opgericht. Joop Rijnders en nog enkele mensen kwamen er even later ook bij. De interesse voor vlinders werd meer dan een hobby!"

"Sinds mijn pensionering in 2009 ben ik er

eigenlijk fulltime mee bezig. Vooral aan de nachtvlinders is veel werk. Ik herken zo'n vier- à vijfhonderd soorten maar het op naam brengen van de vlinders is geen makkelijke materie."

"Ik sta in de zomer gelijk met de merels op, soms zelfs nog eerder. Dan ga ik kijken naar de lichtval, nog voor de zon opkomt. Ik vang de vlinders, noteer aantallen en soorten en maak foto's van de zeldzame soorten en de micro's en 's avonds laat ik ze weer los. Ik ben er de hele dag mee bezig. In de winter doe ik vooral invoerwerk van de gegevens. En maak verslagen." Waar de vakanties heen gaan? "In 1986 zijn we voor 't laatst geweest. Daar heb ik geen tijd voor."

2011 was een heel bijzonder jaar. "Het begon al met het winnen van een loterij. Op 5 maart kreeg ik de Gouden Vlinder uitgereikt. Ik wist van niks. De andere mannen hadden me daarvoor opgegeven, voor mij was het een complete verrassing. Gerda wist er wél van. En ik kreeg óók nog eens een koninklijke onderscheiding!"

Op de vraag naar mooie ogenblikken blijf ik bij Joop een groot reservoir aangeboord te hebben. "Er zijn er zo veel. Het ontdekken van nieuwe soorten voor Zeeland, het ontdekken van een nieuwe populatie van een zeldzame soort, beter beheer van de dijken met een schaapskudde, de nationale nachtvlindernachten, het winnen van de quiz bij het 50-jarig bestaan van De Steltkluut, de uitgave van boeken waaraan we hebben meegewerkt, noem maar op. Dieptepunten? Het overlijden van natuurvrienden, o.a. Luciën Noens. Het jaar 2012 dat een dieptepunt was voor de dagvlinders. De voortdurende afname van de nachtvlinders. De gevolgen van de klimaatverandering voor vlinders, die we al in 1992 opmerkten. Het huidige maai-beheer, zoals het klepelen, dat heel slecht kan uitpakken. Daar hoort trouwens wel een leuk verhaaltje bij. We waren de Vijfvlek-sint-jansvlinders aan het tellen langs het kanaal van Gent naar Terneuzen. Er werd gemaaid. Eddy ging voor de maaimachine staan en wilde niet meer opzij. Dat liep hoog op. Joop belde toen iemand van Rijkswaterstaat. Het maaien moest toen stoppen. Later hebben we daar afspraken over gemaakt." Trots toont Joop foto's van "de werkgroep in actie". Op naar de toekomst!

Rob Kregting

Contributie 2014

Bij deze nogmaals een herinnering om de contributie voor 2014 over te maken. Degenen die nog niet betaalden hebben inmiddels daarover een briefje gehad.

Er worden om kosten te sparen geen acceptgiro's meer gestuurd.

De minimum-contributie voor 2014 bedraagt 20 Euro.

Een hoger bedrag is welkom.

Graag z.s.m. over te maken via rekeningnummer:

IBAN: NL81RABO0136605540 **Bic:RABONL2U**

t.n.v. Natuurbeschermingsvereniging De Steltkluut

Bij voorbaat dank.

Uitnodiging Voorjaarsvergadering maandag 14 april

Op maandagavond 14 april houden we een korte ledenvergadering in Cultureel Centrum De Halle te Axel.

Aanvang: 19.30 uur, zaal open om 19.00 uur.

Agenda:

1. Opening
2. Mededelingen
3. Verslag vorige ledenvergadering
4. Jaarrekening
5. Verslag kascommissie
6. Verkiezing nieuwe bestuursleden:
Anja van der Giesen en Bas de Maat
7. Rondvraag
8. Lezing: Peter Maas geeft een bloemlezing over bijzondere vondsten van planten
9. Pauze (om ca. 19.45) met koffie ed.

Na afloop van de vergadering houdt Ruud Lie een prachtige presentatie over de inheemse orchideeën. De nadruk ligt hierbij op de soorten die in Zeeuws-Vlaanderen te zien zijn.

Lucien Calle

Aankondiging Cursus: Werken met flora

Dit voorjaar organiseert Staatsbosbeheer (Zeeuws-Vlaanderen) een cursus: werken met de flora. Voor iedereen die serieus met het determineren van wilde planten aan de slag wilt. Er wordt gewerkt met de Heukels!

Aan de orde komen onder andere:

- opzet van de flora
- indeling plantenrijk
- het gebruik van de determinatiesleutels
- vaktermen
- het determineren zelf.

De cursus gaat uit van 4 theorieavonden + 3 veldexcursies.

Locatie: Braakmanboerderij, Braakmanweg 5, 4521 PV Biervliet

Data theorie: Dinsdagavond 20 + 27 mei en 3 + 10 juni van 19.30 tot 22.00uur

Data excursies: Zaterdagmorgen 31 mei en 7 + 14 juni van 9.00 tot 12.00 uur

Kosten: € 45,- (nog onder voorbehoud!)

Docent: Peter Maas.
Aanmelden verplicht, max. 15 cursisten.

Aanmelden en info via:
p.maas@staatsbosbeheer.nl of 06-51365184

Tips voor een diervriendelijke tuin

Thuis genieten van de natuur

Ik geniet het hele jaar door van mijn tuin en de dieren die er op bezoek komen. Elk seizoen heeft zijn eigen kenmerkende soorten. Vlinders en zweefvliegen vooral in de zomer en in het najaar als het warm is. Kramsvogels die tijdens de koude winters in de stadstuinen op zoek gaan naar voedsel. Egels die in de schemer en nacht in zomer en najaar door de tuin scharrelen. Bruine kikkers die rond half maart naar mijn vijver komen om er hun eitjes in af te zetten. Libellen, waterjuffers en schaatsenrijders die mijn vijver ook wel zien zitten. En zo kan ik nog wel even doorgaan. De leukste waarneming in mijn tuin in 2013 was het bezoek van een familie Tijftjaf die enkele dagen kwam foerageren en een Koninginnepage. 2013 was na een lang en koud voorjaar een erg goed vlinderjaar.

Wat is essentieel voor een diervriendelijke tuin

Zorg dat het voor de dieren interessant is om op visite te komen en terug te blijven komen. Enkele zaken zijn daarvoor van essentieel belang. Er moet voedsel, beschutting, water en rust zijn. De dieren moeten zich vooral veilig voelen. Een grasveldje geeft rust in de tuin en trekt zeker Merels en Spreeuwen aan.

Vlinders, bijen en zweefvliegen lokken

Vlinders trek je aan door enkele specifieke vlinderstruiken te planten. Voorbeelden daarvan zijn: Vlinderstruik (Buddleja), Beemd-kroon (Knautia), Kogeldistel (Echinops), Hemelsleutel (Sedum), Koninginnekruid (Eupatorium), Zeeuws Knoopje (Astrantia), Kattenstaart (Lythrum), Bergamotplant (Monarda), Duizendblad (Achillea) en Vlambloem (Phlox). Een bloeiende Vlinderstruik of Klimop (Hedera) trekken tientallen vlinders aan zoals: Gehakkelde Aurelia, Distelvlinder, Atalanta, Daggauwoog, Kleine Vos en met wat geluk een Koninginnepage of een Landkaartje.

Foto: Landkaartje - Bert van Broekhoven

Foto: Stadsreus op een distel - Bert van Broekhoven

Besdragende planten om lijsterachtigen te lokken

Plaats besdragende struiken zoals Lijsterbes, Meidoorn, Sleedoorn, Vlierbes, Vuurdoorn, Gelderse Roos of Klimop in de tuin. Merels en andere lijsterachtigen zullen je er dankbaar voor zijn. Zelf vries ik ook bessen in om deze tijdens strenge winters aan te bieden op de voerplaats. Ook sierappeltjes worden gretig geconsumeerd.

Waterpartijen zorgen voor veel activiteit

Met een waterpartij doe je veel dieren een plezier. Zeker als je een licht aflopende oeverzone hebt. Merels en andere vogels zullen komen drinken en er hun dagelijkse bad nemen. Indien je ook vissen hebt, is de kans erg groot dat de imposante Blauwe Reiger af en toe eens langskomt in de stadstuin. Zelf heb ik daar niet zo'n moeite mee, Reigers moeten ook eten.

Foto: Kleine watersalamander aan het zonebad - Bert van Broekhoven

Nestgelegenheid voor vogels is zo geregeld

Vogels zullen dankbaar gebruik maken van juist opgehangen nestkasten. Hang ze minimaal 1,5 meter hoog, zorg dat er een vrije aanvliegroete is en de ingang van de nestkast op het noorden of oosten. Pimpelmezen hebben een opening van 25-28 mm nodig, Koolmezen en Mussen tussen de 32 en 35 mm en een Spreeuw rond de 45 mm. Merels en Roodborsten broeden het liefst in

een halfopen nestkast. Hang de nestkast bij voorkeur in het najaar op, zodat de vogels er tijdens koude winters ook in kunnen schuilen en slapen. Schoonmaken van de kastjes doe je pas in het najaar. Mezen kunnen soms wel twee of drie legsels hebben in één jaar. Zelf verzamel ik hondenharen en bied die in het voorjaar aan in een korfje van kippengaas. De Mezen zijn er gek op.

Foto: Tijdrad op een takje - Bert van Broekhoven

Foto: Pad in het gras - Bert van Broekhoven

Tuinonderhoud, maak het niet te netjes

Mijn tuin winterklaar maken doe ik niet meer. Sinds enkele jaren snoei ik de uitgebloeide bloemen pas in het voorjaar. In de plantenresten vinden veel kleine insecten in de winter een schuilplaats. Winterkoningen zie je in het najaar alles afstruinen op zoek naar deze insecten. Bladeren die op het gras vallen, veeg ik bijeen, gooi ik tussen de struiken en voer ik niet meer af. Hierdoor blijven de voedingsstoffen aanwezig in de tuin. Ik maak ook enkele hoopjes van takken en bladeren waarin de egel zijn winterslaap kan doen.

Foto: egel op bezoek - Bert van Broekhoven

Voederplaatsen om de vogels de winter door te helpen

Deze voederplaatsen moeten op open plekken gemaakt worden, zodat de vogels bij onraad snel kunnen vluchten. Zelf gebruik ik enkele voedersilo's die op twee meter hoogte hangen, zodat de katten er niet bij kunnen. Verder maak ik ook één grote voederplaats op de grond, op een terras dat we in de winter niet gebruiken. Daar staat ook een vogelhuisje waar ik broodresten en ander voer, zoals vetbollen, aanbied. Laat uitgebloeide zonnebloemen staan voor de Mezen, Putters en Groenlingen.

Leuk om te doen

Er zijn vele leuke activiteiten die je kunt doen in je eigen tuin, je hoeft je echt niet te vervelen. Doe in de winter mee aan de tuinvogeltelling van de Vogelbescherming en in de zomer aan de vlindertelling van de Vlinderstichting. Het is interessant om jaarlijks de aankomst van de zomervogels te noteren. Per soort schrijf je de datum op dat je de eerste zag. Het zal je verbazen. Een erg leuk tijdverdrijf is zoveel mogelijk verschillende diersoorten die de tuin bezoeken op de foto te krijgen. Ik kan je verzekeren, dat valt nog niet mee. Als je daar dan toch mee bezig bent, kun je ook een lijst aanleggen van al die soorten, het zijn er meer dan je denkt. Om het af te maken registreer je vervolgens al je waarnemingen op waarneming.nl. Als je dan ook nog zelf composteert en dat gebruikt in je moestuintje met diverse soorten groenten en fruit, dan zijn je dagen meer dan gevuld. Wat wil je nog meer: beleef en geniet.

Foto: Distelvlinder op paardebloem - Bert van Broekhoven

Bert van Broekhoven

Alle foto's in dit artikel zijn in mijn eigen tuin gemaakt.

Muntjak in Zeeuws-Vlaanderen

Foto: Mannetje Chinese Muntjak - M. Riet

Zaterdag 18 januari ontving ik een e-mail van Mark Zwartelee uit Heikant dat hij de ochtend tevoren een muntjak had gezien. Hij was op weg met een kruiwagen paardenmest naar het veld toen hij het beestje in een weiland aan de Ellendijk zag rondscharen. Daarna bleek dat deze muntjak al enkele weken aanwezig was en zelfs voor enige consternatie had gezorgd binnen de familie Smet aldaar. De pater familias had op vrijdag 26 november van het vorige jaar naar zijn zeggen "zo nun groten haas ... in mijn leven nog nooit gezien." Gezien de hoge leeftijd van de man begonnen zijn kinderen al stillekes te twijfelen aan zijn geestelijke capaciteiten. Daarna wordt het dier echter vrijwel dagelijks gezien in de omgeving van de Vlasstraat, Ellestraat, Vylainlaan en Ellendijk; vooral veel op een grasveld met vijverpartijen aan de Ellestraat. Maar er is ook een waarneming uit de Polenlaan van 22 januari. Toen zoon Cyriel het beestje in zijn tuin voor de kijker kreeg en op naam kon brengen, werd de man onmiddellijk in eer hersteld. Later slaagde Camiel Schelstrate er in het dier voor zijn lens te krijgen en werd het zelfs even streeknieuws.

Signalement

De muntjak, of beter gezegd de Chinese muntjak, is een klein hert dat afkomstig is uit zuid-China en Taiwan. De schofthoogte

varieert tussen de 45 en 52 centimeter bij een kop-romplengte van 90 tot 100 centimeter, een hele grote haas dus. Toch is die verwarring begrijpelijk gezien de muntjak zich op een soortgelijke wijze voortbeweegt als een rustig lopende haas. Het mannetje is wat steviger gebouwd dan het vrouwtje, en weegt gemiddeld zo'n vijftien kilogram. Vrouwtjes hebben een gemiddeld gewicht van rond de twaalf kilogram.

De vacht is donkerkleurig roodbruin tot kastanjebruin van kleur met wit aan de kin, keel en romp en een wittige tot gelige buik. De naar verhouding (met bijvoorbeeld de ree) tamelijk lange staart – ongeveer vijftien centimeter – is rossig. Vrouwtjes zijn wat lichter van kleur dan de mannetjes. Het mannetje heeft een eenvoudig gewei dat bestaat uit twee enkele naar achter gerichte stangen van zes tot acht centimeter. De bovenste hoektanden van het mannetje steken als twee kleine slagatanden naar buiten, zodat het dier van Heikant een mannetje is. Het vrouwtje heeft geen gewei maar heeft ter plaatse een toef haar.

Voedsel en gedrag

Muntjaks zijn planteneters die zowel overdag als 's nachts actief zijn, maar voornamelijk zich laten zien tijdens de schemeruren. Ze leven voornamelijk van de bladeren van struiken en klimplanten, vruchten en noten

zoals bessen, eikels en kastanjes. Ook eten ze boomschors. Gras en kruiden vormen enkel in de lente en de vroege zomer een belangrijk onderdeel van het dieet. De Heikantse muntjak bleek een liefhebber van bietenloof. Chinese muntjaks leven in het algemeen solitair. Jonge volwassen vrouwtjes blijven meestal nog een tijdje bij hun moeder en vormen zo familiegroepjes, jonge volwassen bokken trekken meestal naar nieuwe gebieden. De woongebieden van vrouwtjes kunnen elkaar overlappen. Dat van een mannetje overlapt vaak ook met het woongebied van een aantal vrouwtjes maar nooit met het territorium van andere mannetjes. Kenmerkend is het blaffend geluid dat vooral gedurende de bronsttijd wordt geproduceerd. Hun belangrijkste predator bij ons is de vos.

Verspreiding

In Europa is de soort in het verleden op enkele plaatsen ingevoerd als parkdier. Uit ontsnapte dieren zijn in Groot Brittannië en Frankrijk zeer grote in het wild levende populaties ontstaan. Daar leven ze in dichte gemengde en loofbossen met veel en lage begroeiing. De soort breidt nog steeds uit. Omdat de dieren zich vlot voortplanten (een tot twee worpen van telkens 1 kalf per jaar) en de voedselkeuze (concurrentie met het inheemse ree) wordt de soort als een ongewenste exoot beschouwd. In Nederland is het alleen in dierentuinen toegestaan ze te houden. Er geldt een handelsverbod en

het is overheidsbeleid om ze uit te roeien. In Zeeland is de soort nog niet eerder aangetroffen en ook in Noord-Brabant zijn er tot nu toe nog maar enkele gezien. Deze worden angstvallig in de gaten gehouden opdat ze zich niet kunnen voortplanten. "Onze" muntjak is waarschijnlijk afkomstig uit Vlaanderen, waar zich ten noordoosten van Antwerpen een flink cluster ophoudt. Ook worden er in Vlaanderen hier en daar muntjaks door particulieren achter raster gehouden. Of de muntjak een verrijking is voor de Nederlandse fauna wordt vanuit de overheid en ook de Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming (VZZ) sterk betwijfeld. Of zoals een lokale jager (mijn inziens terecht) opmerkte: "ze zijn prima op de BBQ." Gezien de slechte ervaringen met exoten (met het oog op inheemse fauna en flora) lijkt me uiteindelijk dat ook de beste oplossing. De laatste waarneming dateert inmiddels alweer van 24 januari - in de wei waar hij als eerste (als zeer grote haas) werd gerapporteerd – zodat een mogelijk probleem wellicht reeds is opgelost.

Met dank aan Cyriel Smet en Mark Zwartelee.

Naschrift:

Begin februari duikt de muntjak toch weer op in een paar tuinen aan de Vlasstraat (Carla van Dueren den Hollander; Camiel Schelstrate).

Marc Buise

200 jaar Zeeuws-Vlaanderen

Zeeuws-Vlaanderen 2014

Zie voor meer informatie www.steltkluit.nl

Waarnemingen 1-10-2013 t/ m 31-12-2013

Regio: Midden en Oost Zeeuws-Vlaanderen (Paulinaschor tot en met Saeftinghe).

Nieuwe meldingen: Nieuwe meldingen kunt u sturen naar bertusbvb@gmail.com. De voorkeur gaat uit naar registratie via www.waarneming.nl. Bij de waarnemingen vermelden: datum, aantal, leeftijd, geslacht, ter plaatse of overtrekkend en dergelijke. **Gebruikte afkortingen:** Diverse waarnemers = **Div.wrns**, Braakman-Noord **BN**, Braakman-Zuid **BZ**, Telpost Margarethapolder **TELM**, Telpost 't Hellegat **TELH**, Autriche Polder **AP**, Verdronken Land van Saeftinghe **VLVS**, Groot Eiland **GE**, Paulinaschor **PS**.

In onderstaand overzicht zijn alleen bijzondere waarnemingen van vogels vermeld. Vanaf juli 2013 worden de vogels op alfabetische volgorde gepresenteerd, dus niet meer op soortgroepen zoals voorheen.

In St Jansteen zag BdR op 19-12 een **Appelvink**. Trekkende **Barmsijzen** zijn op verschillende plaatsen gezien, nl op 12-10 (1) VLVS (HB, MJ), op 16-10 (2) bij TELH (HB) en (2) bij TELM (BvB, HM), op 20-10 (3) bij TELM (BvB, ED), op 26-10 (2) bij TELH (HB), op 31-10 (1) bij Zuiddorpe (LB), op 10-11 (1) bij Canisvliet (FT), op 14-11 (1) bij Zuiddorpe (1) (LB), op 1-12 (2) bij Hulst (HB), en op 1-12 (1) bij St Jansteen (HN). 3 meldingen van **Beflijsters**, op 12-10 (2) bij TELM (BvB), op 16-10 (4) bij TELM (BvB) en op 17-10 (1) bij St Jansteen (HN). Bij Axel hoorde JK op 16-10 een roepende **Bladkoning**. Meldingen van **Bokjes** betreft meestal tijdens wandelingen opgeschrikte exemplaren. De meldingen: op 4-10 (1) bij Canisvliet (PM), op 19-10 (4) bij BN (MK), op 11-12 (1) en 17-12 (1) bij Koewacht (LP), op 22-12 (1) bij VLVS (WD), op 26-12 (2) bij Hoek (HV) en op 29-12 (1) bij TELH (MC). Bijzonder is de melding van de **Bonte Kraai** die RR bij Axel zag op 31-12. De laatste jaren worden bijna niet meer gezien. Overtrekkende **Boom-**

leuwerikken zijn gezien op enkele plaatsen gezien, met name de telposten. Op 16-10 (3) bij TELM (BvB), op 17-10 (2) bij St Jansteen (HN), op 19-10 (10) bij Kloosterzande (HN, HH), op 19-10 (56) bij TELH (MC) en op 22-10 (1) bij TELM (BvB). Tussen 10-11 en 29-12 zijn bij AP 1-4 **Casarca's** gezien (div.wrns). 1 andere melding op 24-11 (2) bij VLVS (KL). **Cetti's Zangers** zijn gemeld op de bekende plaatsen. Van 5-10 tot 13-11 (1) bij GE (PM, RG, HN, YP, LB, AvdW), van 8-10 tot 25-10 (1) bij Koewacht (LP), van 20-10 tot 2-11 (1) bij BN (HV, HM) en als laatste op 8-11 (1) bij VLVS (KM). **Drieteenmeeuwen** werden 2 keer 3-11(1) en 15-12 (1) overvliegend gezien bij TELM (BvB). Tijdens het tellen op de telpost TELH zag HB op 16-10 een overvliegende **Europese Kanarie**. 2 meldingen van de **Geelgors** op 16-10 (1) bij Axel (JC) en ook op 16-10 (1) bij Kloosterzande (HB). Bij AP was van 11-11 tot 21-11 een **Geelpootmeeuw** ter plaatse (LB). Slecht 1 melding van een **Graszanger** en wel op 19-10 bij TELH (HN, MC, HH). De **Grauwe Gors** is waargenomen op 3 locaties. Op 16-10 (1) bij TELH (HB), op 26-10 (1) bij TELM (BvB), en tussen 7-12 en 30-12 maximaal 4 bij PS (TvH, PD, RT, JK). 1 **Grote Kruisbek** is op 23-12 gezien door AW bij St Jansteen. Op 16-10 kwam bij TELM een **Grote Pieper** trekkend voorbij (BvB). De meldingen van de **Havik**, op 2-11 (2) bij BN (HC, HM), op 8-11 (1) bij VLVS (KM), op 15-12 (1) bij Clinge (HN), op 26-12 bij BZ (SP, MS) en op 30-12 bij Clinge (BvB). Een mooie waarneming is die van 2 **Ijseenden** bij PS door PD, die zien we hier zelden. 2 meldingen van de **Ijsgors**, beiden van HB, op 12-10 (1) bij VLVS en op 23-11 (2) bij TELH. De beste plek voor **Ijlandse Grutto's** in het najaar is BN. Tussen 20-10 en 30-12 zijn er daar maximaal 95 waargenomen (HC, HM). Verder zijn ze gezien op 11-11 bij AP (3) (LB) en op 28-12 (1) bij TELM (BvB). Op beide telposten TELM (BvB) en TELH (HB) is een jonge **Jan van Gent**

waargenomen. Onduidelijk of dit hetzelfde exemplaar betrof. De bij BN al eerder waargenomen **Kleine Bonte Specht** is op 12-12 gezien (SP,MvV). Vanaf 27-11 tot 31-12 was een **Koereiger** langdurig aanwezig nabij GE aan de Hogeweg tussen de schapen. Op 22-11 zag AW bij Heikant een overvliegende **Kraanvogel**. 2 meldingen van de **Krombekstrandloper**, op 16-10 (1) bij TELH (HB) en op 25-10 (1) bij VLVS (HC). Van 23-10 tot 24-10 is bij Axel de zeldzame **Krooneend** gezien (PM, LB, HH). Van de invasie van de **Kruisbekken** dit jaar hebben we in onze regio ook een staartje van meegekregen, niet de aantallen die elders in het land gezien zijn, maar toch leuk. Tussen 1-10 en 31-12 zijn er van 1 tot maximaal 12 gezien op de volgende locaties, TELM, Clinge, St Jansteen, Hulst, Overslag, Axel, BN, Heikant (div.wrns). Bij Heikant hoorde LB een roepende **Matkop** op 12-10. De **Middelste Bonte Specht** (1-2) was tussen 5-10 en 31-12 nog altijd present in de bossen bij St Jansteen (AW, MC, HN, HC, JC, JP). Vanaf 11-11 werden bij AP het 1e **Nonnetjes** gemeld (LB, DC, HC, WdB, TS, HH, WdS). Vanaf 30-11 werden er 2 bij GE waargenomen. (BD, TdO, DdO, AvdW, HN, MC, HH). 2 **Ooievaars** zijn waren van 22-11 tot 23-11 aanwezig bij Hulst (AW, JvO,

CD, AvdW, LB). Overige waarnemingen: op 27-11 (2) bij Terneuzen (JM), op 2-12 (2) bij Zaamslagveer (CD), op 7-12 (1) bij GE (HC) en op 28-12 (1) bij Zaamslag (CO). Een late **Purperreiger** is bij Emmadorp gezien op 25-10 door HC. 3 meldingen van de **Rode Wouw**; op 3-10 (1) bij GE (BvB0, op 15-12 (1) bij PS (PD, CC) en op 30-12 (1) bij PS (TvH). 3 locaties waar de **Roerdomp** werd waargenomen: op tussen 1-12 en 23-12 (1) bij GE (HN, LB), op 11-12 (1) bij Koewacht (EM) en op zowel 13-12 als 30-12 (1) bij Hoek (HC). Een overtrekkende **Roodkeelpieper**, die op geluid werd gevonden, werd gezien op 1-10 bij TELM. De **Ruigpootbuizerd** was niet talrijk dit najaar, werd gemeld op 3 locaties. Tussen 3-11 en 29-12 maximaal 2 bij VLVS (HC, MJ, DdM), op 10-11 (1) bij Zuiddorpe (FT) en op 29-12 (1) bij PS (HN). Het **Smelleken** dat heimelijk laag over de dijken jaagt is diverse keten gezien. Op 12-10 (1) bij VLVS (HC), op 19-10 (1) bij VLVS (HC), op 2-11 (1) bij BN (HC, HM), op 10-11 (1) bij VLVS (TV), op 17-11 (1) bij Hulst (AvdW), op 7-12 (1) bij de Westerscheldetunnel (AB), op 24-12 (1) bij GE (HN, FvV), op 14-12 (1) bij VLVS (HB), op 16-12 (1) bij VLVS (WdB) en op 23-12(1) bij VLVS (TA).

Een wintergast die langs de Scheldedijken foeragerend te vinden is wordt de laatste jaren steeds minder gezien is de Sneeuwgorz.

Dit najaar werd tussen 15-12 en 29-12 eindelijk weer eens een grote groep (34-42) gezien bij Ossenissee (LB, HN, AvdW, MK). Overige meldingen van de **Sneeuwgorz**: op 15-11 (2) bij Terneuzen (PD), op 29-12 (2) bij PS (CW). De bekende **Stelkluut** was dit najaar nog steeds aanwezig bij Ossenissee, velen hebben hem gezien. Mocht het zacht blijven

dan kan hij of zij hier mogelijk overwinteren, dat zou erg bijzonder zijn. Meldingen van de **Velduil**: op 7-11 (1) bij Kloosterzande (MvB), op 10-11 (1) bij VLVS (HC,GS) en op 13-11 (1) bij PS (AW). De Visarend werd slechts 2 keer waargenomen: op 2-10 (1) bij GE (BvB) en op 5-10 (1) bij TELH (HB, HN, MS, AvdW). Het hoge geluid van de **Vuurgoudhaan** werd

Foto: Sneeuwgorzen bij Ossenissee, Bert van Broekhoven

op 19-10 gehoord bij TELH door MC. Overige meldingen: op 26-10 (1) bij TELH (HB), op 26-10 (2) bij BN, op 3-11 (1) bij BZ (HC), op 13-11 (2) bij Zuiddorpe (LB), op 12-12 (1) bij BZ (SP), op 21-12 en 26-12 (2) bij Hoek (HC), op 26-12 (1) bij BZ (SP). 2 **Witkopstaartmezen** werden foeragerend in een groep normale Staatmezen gezien door BvB op het Eiland van Meijer. Een heuse **Zwarte ibis** liet zich verrassend zien op TELM tijdens de Birdwatch van 2013 (AD, HM, BvB, AvH, BV). Zie foto elders in het blad. De Zwarte Specht werd tussen 7-11 en 30-12 gezien op de bekende plaats in het bos van Clinge (TJ, HC, BvB). Een rustende Zwarte Stern werd op 19-10 gezien bij VLVS (HC).

Hiernaastvolgen de namen van de mensen, van wie ik gegevens heb verwerkt in bovenstaande. De afkortingen zijn in de tekst verwerkt.

uit de planologiewerkgroep: Aantasting karreveld Koningsdijk

Foto: De Koningsdijk op 27-1-2011

Foto: De Koningsdijk op 2-2-2014 na aantasting

Grondstort middeleeuws karreveld

Even ten westen van Kloosterzande ligt de Zoutepolder. Eén van onze oudste polders die al vóór 1200 was ingedijkt. Tussen de gehuchtjes Koningsdijk en Strooienstad ligt

T Audenaert (TA), M Aernaut (MA), L Bekaert (LB), P Boeding (PB), B v Broekhoven (BvB), Bun (HB), M v Bunderen (MvB), L Calle (LC), D Camerlinck (DC), M Capello (MCA), H Castelijns (HC), C Coone (CC), W Declercq (WD), C Dekker (CD), A Delzenne (AD), P Dhaluin (PD), B Dijkstra (BD), E Drijvers (ED), C v Duijse (CvD), R Geene (RG), A v Herwege (AvH), T v Heusden (TvH), H Hiel (HH), T Jansen (TJ), M Jeurissen (MJ), M Kiefer (MK), I Kion (IK), J Koliijn (JK), K Leysen (KL), P Maas (PM), B d Maat (BdM), E Matthijs (EM), P Meininger (PMe), D d Meulenaar (DdM), K Minnaar (KM), H Molenaar (HM), E Neve (EN), H Nijskens (HN), C Oste (CO), D Ottelander (DdO), T Ottelander (TdO), J. v Overmeeren (JvO), L Persijn (LP), Y Pieters (YP), J Pintens (JP), S Ploegaert (SP), J Poortvliet (JP), R Remijnse (RR), B d Ruitter (BdR), G Smet (GS), W de Smet (WdS), M Sponselee (MS), T Spuessens (TS), C Stam (CS), R Tichelaar (RT), F Tombeur (FT), F v Velzen (FvV), T Vochten (TV), M v Voorst (MvV), B Vroegindewij (BV), C Weeda (CW), A vd Wiel (AvdW), A Wieland (AW).

Bert van Broekhoven

er tegenaan de oude zeedijk een laag weilandje. Het is een karreveld waar ooit klei gewonnen is om de naastliggende dijk te versterken. Aan de andere kant van de dijk was er immers nog de zee. Pas tijdens het 12-jarig bestand in de Tachtigjarige Oorlog kon ten noorden van de Zoutepolder het Hoogland worden bedijkt. Het is dan 1610. De oude dijk verloor daarmee zijn zeeverende functie en dus moet het karreveld al zijn uitgegraven vóór 1610. De structuur van het weiland en de begreppeling is dan ook middeleeuws te noemen. Tegenwoordig mag je dat met recht een uniek stukje landschap noemen. Recent is er onderlangs de oude zeedijk een sloot opnieuw uitgegraven. En waar gegraven wordt komt grond vrij. Jammer genoeg is deze grond uitgesmeerd in de laagste delen van het karreveld dat daarmee zijn typische middeleeuwse karakter verloor. En om het nog een beetje aan te dikken zijn daar nog wat karren met aardappel restgrond overheen gegaan.

De Steltkluut heeft om opheldering gevraagd bij het Waterschap, de verantwoordelijke voor de grondwerkzaamheden.

Broedvogelkartering 2012 Saeftinghe

In 2012 is het wederom gelukt om het Verdronken Land van Saeftinghe volledig op broedvogels te inventariseren. Het gebied wordt sedert 2004 in het kader van het Broedvogel Monitoring Project jaarlijks op broedvogels geïnventariseerd. Het betreft vijf plots die alle biotopen en bijna 9% van het gebied omvatten. Daaruit is heel wat te distilleren met betrekking tot trends etc. maar toch is het wenselijk zo nu en dan de zaak integraal aan te pakken. De Vogelwerkgroep en Stichting Het Zeeuwse Landschap streven er naar dit karwei elke zes jaar te klaren. De praktijk is wat weerbarstiger. In 2011 was het weer zover maar toen stak het weidevogelonderzoek in het oosten en westen van Zeeuws-Vlaanderen er een stokje voor. Ook dat is zo'n lange termijn onderzoek dat door leden van de Vogelwerkgroep wordt uitgevoerd.

Nu is Saeftinghe niet het eerste de beste gebied om broedvogelonderzoek te doen. Om te beginnen is het erg groot, ruim 2.250 ha begroeide schorren. Bovendien zijn er maar een paar mensen die er overal de weg kennen. Voor wie er niet of slecht bekend is, is het ronduit gevaarlijk. Dat heeft te maken met de dynamiek van het gebied, waarin getijde, sedimentatie en erosie een belangrijke rol spelen. De getijslag is er voor Nederlandse begrippen astronomisch, gemiddeld 3,5 meter bij doortij en tot 6 meter bij springtij. Dat veroorzaakt sterke stromingen. Uiteraard luistert het getij naar de natuurwetten, doch de wind, en met name een langer doorstaande wind, heeft eveneens een grote invloed. Onder invloed van het getij worden de schorren doorsneden door duizenden geulen en geultjes: diep (enkele meters) tot ondiep, breed (vele honderden meters) tot smal (20 centimeter), zandig tot modderig. Dit alles maakt Saeftinghe slecht toegankelijk. De voorbereidingen tot de inventarisatie begonnen dan ook al in het voorafgaande najaar.

Overzicht telgebieden

2014

Traditioneel wordt Saeftinghe op broedvogels geïnventariseerd vanaf 1 april tot in de tweede helft van juli. Dat late begin komt doordat het broedseizoen in de schorren circa twee weken later op gang komt dan landinwaarts. Voor 1 april heeft het doorgaans weinig zin om te inventariseren. Gedurende het springtij eind maart verspoelen vrijwel alle nesten, waarna de vogels vlot aan een vervolglegsel beginnen. Dat betreft voornamelijk grauwe ganzen en wilde eenden. Een enkele maal pakt dit anders uit en dat was onder meer het geval in 2012. Vanuit de Stichting werd het voldoende geacht elk blok zes maal te bezoeken. Dat betekende dat in de BMP-plots aanvullende bezoeken moesten worden gepland. Nachtvogelonderzoek stond eveneens op het verlanglijstje.

Begin maart volgde een eerste presentatie van het onderzoek aan belangstellenden in het bezoekerscentrum Saeftinghe te Emmadorp. Met de kaart erbij konden de meeste blokken worden vergeven. Diverse mensen gaven aan een blok gedurende het hele broedseizoen voor hun rekening te willen nemen. Anderen stelden zich voor enkele tellingen beschikbaar. Dat betekende dat voor menig blok een rooster moest worden samengesteld. Voor heel wat mensen was het een eerste kennismaking met broedvogelonderzoek in het gebied. Dat betekende dat bij de eerste tochten begeleiding nodig was. Mensen zonder gebiedskennis kregen alleen blokken toegewezen die grensden aan de dijk. In een uitgebreide instructie die aan alle medewerkers werd uitgedeeld, werd niet alleen de inventarisatiemethodiek behandeld, maar ook de trefkans van bepaalde soorten en waar ze te vinden in het schor. Belangrijk was de uitvoerige informatie met betrekking tot het getij, zoals veilige marges en indien gewenst looproutes. Het Zeeuwse Landschap zorgde voor kaartmateriaal. Bovendien kon gebruik gemaakt worden van de GPS-sen die door de Stichting in bruikleen zijn gegeven aan de BMP-werkgroep. Een beperkt aantal mensen voerden – waar mogelijk – een afzonderlijke telling uit naar rallen en nachtvogels gedurende de nachtelijke uren met geluidsapparatuur. In totaal is door 32 mensen deelgenomen aan het project.

Dankzij een zeer zachte, droge en zonnige maand maart, lagen de grauwe ganzen en

wilde eenden volop met eieren. Tijdens de springhoogwaters van 7 tot en met 11 april kwam het schor dagelijks onder water. De hoge oeverwallen bleven droog. Daardoor werden tijdens de eerste telling al direct de pieken in het aantal nesten geteld. Tijdens de navolgende springperiodes kwamen tijdens hoogwater alleen begin mei en begin juni de kommen dras te staan. Het hele broedseizoen werd gekenmerkt door overwegend koel, somber en nat weer, onderbroken door enkele korte perioden met fraai, zonnig lenteweer. Op 6 juli stonden 's ochtends tijdens hoogwaterspring alle lage schorren onder water. Het koude en natte weer is zeker van invloed geweest op de telresultaten. Heel wat tellingen moesten worden afgebroken en herhaald. De zang kwam slecht tot ontwikkeling.

De schorren zijn verre van eentonig. Ongeveer 30% wordt begraasd door koeien. Dicht bij de zeedijk is dat intensiever dan op gronden die verder van de dijk afliggen. Begrazing zorgt voor een hogere diversiteit in de vegetatiestructuur. De begraasde delen vormen een prima biotoop voor weidevogels. Een aantal soorten komt alleen voor in het begraasde gebied: grutto, kleine plevier, kievit, kwartel, wintertaling, zomertaling en veldleeuwerik. Naast deze soorten is er een soort als graspieper die hier duidelijk zijn zwaartepunt heeft. Tureluur en scholekster daarentegen hebben zowel buiten als binnen het begraasde gebied ongeveer dezelfde dichtheid. In het oostelijke deel en het Sieperdaschor zijn nadat de begrazing met schapen is gestopt, "uitgestrekte" rietvelden tot ontwikkeling gekomen. De rietvelden breiden zich uit doordat het schor als maar ophooft. Bovendien is het water dat de oostelijke schorren om- en overspoelt minder zout dan in het westen. Er zijn maar enkele grote aaneengesloten rietvelden, doorgaans zijn ze doorsneden met geulen met grazige oevers, open plekken met (bij een winterstorm) platgeslagen vegetatie of betreft het een aantal kleine rietvelden in een mozaïek met zeebies (heen) en andere vegetatie. De rietvelden vormen een belangrijk biotoop voor kleine karekiet, snor, springhaanzanger en baardman. Soorten als blauwborst, waterral, rietgors en rietzanger hebben er hun grootste dichtheid. Bijna tweederde van het schor wordt ingenomen door schorrenplanten op oeverwallen langs de geulen en in de daartussen liggende kommen. Op de oeverwallen tussen de strandkweek broeden grondbroeders

die niet gebonden zijn aan zeer kort afgegrazen vegetatie. Kenmerkend zijn weidevogels als tureluur, wilde eend, graspieper, gele kwikstaart, maar ook de grote meeuwen. Scholekster en visdief zoeken er de kale plekken op. In de komvegetaties (met veel zeebies) broeden moerassoorten zoals waterral, grauwe gans, blauwborst, rietgors en rietzanger. De eerste soort vinden we overwegend onder afzettingen van veek (aanpoelsel van overjarig dood gras).

De grote aantallen vogels in Saeftinghe zijn mogelijk door de enorme uitgestrektheid, de ontoegankelijkheid, de geringe verstoring en predatie. Het (recent) verwijderen van schapenrasters op de zeedijk heeft tot meer verstoring (door mensen) geleid in de zone direct langs de zeedijk. De factor predatie heeft sedert 2004 (de voorlaatste inventarisatie) een nieuwe dimensie gekregen door de aanwezigheid en later ook de vestiging van de vos. Tijdens het broedseizoen 2012 werden in de schorren bewoonde vossenburchten gevonden tot op grote afstand van de dijk. Naar schatting waren er 15 tot 30 volwassen vossen aanwezig. Een deel ervan had hun verblijfplaats in de polder en kwamen alleen naar Saeftinghe om te foerageren. Zie hiervoor het artikel van Pepijn Calle en Wannes Castelijin in de vorige Steltkluut. Een aantal vogelsoorten heeft hierop gereageerd. Er zijn soorten die langzaam verdwijnen (de grote meeuwen, meerkoet en waterhoen), plaatselijk sterk verminderen (wilde eend) en die zich duidelijk verplaatsen zoals bijvoorbeeld de grauwe gans en Canadese gans. Een soort als bergeend houdt (naar het schijnt) vooralsnog geen rekening met de aanwezigheid van de vos. De bruine kiekendief verdwijnt als broedvogel uit de kleine rietvelden en de kommen en trekt zich terug in de meer "uitgestrekte" rietvelden in het oosten en Sieperdaschor.

Een zeer belangrijke factor die het broedsucces en de vestiging van soorten bepaalt, is het getij. Ofschoon het schor boven het gemiddelde hoogwaterniveau ligt, kan het tijdens springtij onder invloed van de (westen)wind bij hoogwater onder water komen. In geval van de kommen is daar broedende soorten veelal een opgehoogd nest bouwen. Een enkele maal – bij zomerstormen – komen zelfs de oeverwallen onder. Deze lijken steeds vaker voor te komen wat van invloed is op het broedsucces.

De resultaten van het onderzoek zijn in een voorlopig rapport gepubliceerd. Dat rapport is binnen beperkte kring verspreid en was meer voor de controle bedoeld. Doordat de

inventarisatie een enorme schat aan gegevens heeft opgeleverd, laat een volledige eindrapportage nog even op zich wachten.

Marc Buise

Soortnaam NL	Wetenschappelijke naam	1997	2004	2012	12-04	Factor	%
Grauwe Gans	Anser anser	72	312	335	23	1,07	7
Grote Canadese Gans	Branta canadensis		10	111	101	11,10	1010
Brandgans	Branta leucopsis		1	1	0	1,00	0
Bergeend	Tadorna tadorna	165	188	382	194	2,03	103
Nijlgans	Alopochen aegyptiacus		3	3	0	1,00	0
Wilde Eend	Anas platyrhynchos	631	1.275	626	-649	0,49	-51
Soepeend	Anas platyrhynchos domesticus			5	5		
Krakeend	Mareca strepera	26	41	48	7	1,17	17
Pijlstaart	Anas acuta	0	0	5	5		
Slobeend	Anas clypeata	27	43	19	-24	0,44	-56
Wintertaling	Anas crecca		1	3	2	3,00	200
Zomertaling	Anas querquedula		2	2	0	1,00	0
Kuifeend	Aythya fuligula	11	7	14	7	2,00	100
Eider	Somateria mollissima	1	1		-1		
Bruine Kiekendief	Circus aeruginosus	21	27	32	5	1,19	19
Slechtvalk	Falco peregrinus			1	1		
Patrijs	Perdix perdix	5	4	3	-1	0,75	-25
Kwartel	Coturnix coturnix	3	1	2	1	2,00	100
Fazant	Phasianus colchicus	21	25	24	-1	0,96	-4
Waterral	Rallus aquaticus	63	107	231	124	2,16	116
Porseleinhoen	Porzana porzana		2	6	4	3,00	200
Kwartelkoning	Crex crex			2	2		
Waterhoen	Gallinula chloropus	17	59	6	-53	0,10	-90
Meerkoet	Fulica atra	23	110	21	-89	0,19	-81
Scholekster	Haematopus ostralegus	417	401	386	-15	0,96	-4
Kluut	Recurvirostra avosetta	121	87	14	-73	0,16	-84
Kleine Plevier	Charadrius dubius	5	5	1	-4	0,20	-80
Bontbekplevier	Charadrius hiaticula			1	1		
Strandplevier	Charadrius alexandrinus	2	5	7	2	1,40	40
Kievit	Vanellus vanellus	88	65	48	-17	0,74	-26
Grutto	Limosa Limosa	8	9	7	-2	0,78	-22
Tureluur	Tringa totanus	976	1.594	1.492	-102	0,94	-6
Kokmeeuw	Larus ridibundus	728	45	279	234	6,20	520
Stormmeeuw	Larus canus		1	1	0	1,00	0
Dwergmeeuw	Larus minutus				0		
Zwartkopmeeuw	Larus melanocephalus	6	9	4	-5	0,44	-56
Zilvermeeuw	Larus argentatus	17.292	8.113	3.113	-5.000	0,38	-62
Geelpootmeeuw	Larus michahellis			1	1		
Kleine Mantelmeeuw	Larus graellsii	52	266	62	-204	0,23	-77
Visdief	Sterna hirundo	413	15	536	521	35,73	3473
Holenduif	Columba oenas	71	42	29	-13	0,69	-31
Houtduif	Columba palumbus	41	51	23	-28	0,45	-55
Koekoek	Cuculus canorus	2		6	6		
Veldleeuwerik	Alauda arvensis	49	32	22	-10	0,69	-31
Boerenzwaluw	Hirundo rustica	10	3	11	8	3,67	267
Graspieper	Anthus pratensis	229	568	338	-230	0,60	-40
Witte Kwikstaart	Montacilla alba	12	14	12	-2	0,86	-14
Gele Kwikstaart	Motacilla flava	344	876	460	-416	0,53	-47
Engelse Kwikstaart	Motacilla flava flavissima		3	4	1	1,33	33
Winterkoning	Troglodytes troglodytes	1	14	2	-12	0,14	-86
Heggenmus	Prunella modularis	2			0		
Blauwborst	Luscinia svecica	313	454	293	-161	0,65	-35
Zwarte Roodstaart	Phoenicurus orchuros	1	2	1	-1	0,50	-50
Tapuit	Oenanthe oenanthe		1	2	1	2,00	100
Roodborsttapuit	Saxicola rubicola		5	10	5	2,00	100
Merel	Turdus merula	2	1		-1	0,00	-100
Grasmus	Sylvia communis	3	5	8	3	1,60	60
Cetti's Zanger	Cettia cetti				0		
Rietzanger	Acrocephalus schoenobaenus	65	299	236	-63	0,79	-21
Graszanger	Cisticola juncidis		19	14	-5	0,74	-26
Sprinkhaanzanger	Locustella naevia		2	32	30	16,00	1500
Snor	Locustella luscinioides		11	24	13	2,18	118
Kleine Karekiet	Acrocephalus scirpaceus	294	421	602	181	1,43	43
Bosrietzanger	Acrocephalus palustris	1	2	3	1	1,50	50
Fitis	Phylloscopus trochilus	2	1		-1	0,00	-100
Baardman	Panurus biarmicus	8	136	200	64	1,47	47
Ekster	Pica pica	1		3	3		
Kauw	Corvus monedula	4	6	7	1	1,17	17
Zwarte Kraai	Corvus corone	+	2	14	12	7,00	600
Spreeuw	Sturnus vulgaris	2		1	1		
Huismus	Passer domesticus	9	6		-6	0,00	-100
Kneu	Carduelis cannabina	36	57	22	-35	0,39	-61
Putter	Carduelis carduelis		2	4	2	2,00	100
Groenling	Chloris chloris		2		-2	0,00	-100
Rietgors	Emberiza schoeniclus	326	809	869	60	1,07	7
Grauwe Gors	Miliaria calandra	5	1		-1	0,00	-100

Overzichtlijst broedvogelinventarisaties 1997, 2004 en 2012

Blik onder water

Foto: Doorschijnende zakpijp - Marco Dubbeldam

De provincie Zeeland bestaat voor ca. 40% uit water, waarvan het grootste deel zout is. Wat velen niet weten is dat deze zoute wateren ook onder de waterspiegel veel natuurschoon te bieden hebben. Zo zijn er veel verschillende soorten wieren, sponzen, kwallen, anemonen, wormen, naaktslakken, garnalen, krabben, kreeften, vissen, inktvissen, zeesterren, zakpijpen en schelpen te zien. Ben je nieuwsgierig? In dit verhaal licht ik graag een tipje van de sluier op.

Het zal tijdens mijn studie Aquatische Ecotechnologie op de Hogeschool Zeeland geweest zijn dat ik voor het eerst echt hoorde over de sierlijke onderwaterwereld in de zoute wateren van Zeeland. Globaal wist ik wel het een en ander, maar ik had er echt geen flauw benul van dat het zo divers zou zijn en dat het water ook behoorlijk helder kan zijn. In 2012 ben ik lid geworden van de duikvereniging Pro Diving in Terneuzen. Inmiddels heb ik een duikbrevet waarmee het wat gemakkelijker is geworden om het onderwaterleven van dichtbij te bekijken. Je hoeft zeker niet altijd te duiken om mooie dingen te zien. Wel zal je een duikbril op moeten zetten! Vooral de eerste meters zijn mooi omdat daar het daglicht nog tot zijn recht komt. Deze zone is uitermate geschikt voor snorkelen.

In tegenstelling tot het snorkelen op de meeste vakantiebestemmingen zijn er wel een aantal zaken waar je rekening mee moet houden voordat je de stap neemt. Bijna al het zoute water in Zeeland is onderhevig aan getijden. De Westerschelde is zeer slib rijk, tezamen met bruuft getij is dit gebied niet geschikt voor snorkelen, behalve in de havens wellicht. Er zijn een paar plekken waar wel gedoken wordt, maar dat

is niets voor beginners. De Oosterschelde is ook zo'n water, het kan er flink stromen. Het water achter in de Oosterschelde (oostkant, Oesterdam en Philipsdam) leent echter prima als snorkelplek. Er is getij aanwezig, maar de stroming is er minimaal. Het zicht is er meestal ook goed. Verder zijn voor snorkelen het Veerse Meer en de Grevelingen ideale locaties. De waterstand wordt hier gecontroleerd door een doorlaatmiddel bij de Zandkreekdam (Veerse Meer) en de Brouwersdam (Grevelingen). Zolang je niet in de buurt van die doorlaatmiddelen komt is er niets aan de hand. Rondom Neeltje Jans zijn trouwens ook mogelijkheden. Afgelopen zomer kwam ik daar tijdens het snorkelen (boven water)

Foto: Gewone zeehond - Bernd van Broekhoven

Foto: Kreeft - Marco Dubbeldam

een gewone zeehond tegen op een mossel-vlotje. Het water in deze regionen is pas laat in het voorjaar op aangename temperatuur. Ondanks een hoge buitentemperatuur koel je in het water erg snel af. Voor langduriger snorkelplezier kan ik je dan ook een wetsuit (7mm) aanbevelen. Een wetsuit biedt ook nog eens bescherming tegen eventuele kwallen of scherpe randen van oesters en pokken. Ook zijn (duik)schoentjes in combinatie met flippers waar je met je schoentjes in kunt een goede zet. De kans is groot dat je oesters tegenkomt als je te water gaat. Met de schoentjes aan zult je jezelf niet zo snel open halen. Bovenstaande samen met een passende duikbril en snorkel moet voldoende zijn voor het inplannen van een eerste snorkeltrip in Zeeland.

De meest interessante plekken zijn de hardsubstraten op de bodem en in de waterkolom. Denk aan paalhoofden, dijkglooiingen, stijgers, pontons, boeienlijnen en riffen of banken van schelpdieren. Op en rond deze hardsubstraten is vaak het meeste leven te vinden. Het biedt kansen voor verschillende organismen om zich er op te hechten. Daarnaast zijn het ook goede foerageer- en schuilplekken. Om je een idee te geven wat je zoal kunt tegenkomen heb ik een aantal foto's bijgevoegd die genomen zijn in het Veerse Meer. De foto's zijn vooral genomen op en langs oesterriffen in de ondieptes langs de dijktafuds. Mocht je trouwens zandvlaktes tegenkomen, dan moet je deze zeker niet overslaan. Zeker niet als je ze voor het eerst ziet. In het zand zitten ook allerlei organismen verstoppt. Zo zitten er vaak verschillende soorten grondels, platvissen, garnalen, krabben en schelpdieren. Laat je trouwens niet afschrikken door kwallen. De meeste kwallen kunnen geen kwaad. Indien je kwallen tegenkomt met lange tentakels en felle kleuren, dan kun je die beter wel omzeilen. Wil je eerst kennis maken met het onderwaterleven via literatuur dan kan ik je aanraden om de Fauna Zeelandica serie van Stichting het Zeeuwse Landschap eens na te slaan. In de serie zijn twee delen beschikbaar die gaan over de zee fauna van Zeeland. Daarnaast zijn er natuurlijk nog verschillende andere boeken te vinden waar je de onderwaterwereld kunt bekijken. Het zijn dan vooral de duikwinkels waar je deze boeken kunt vinden. Het beste is natuurlijk om het allemaal zelf te ervaren. Heb je het eenmaal met eigen ogen gezien, dan is de kans groot dat het niet bij één blik onder water blijft.

Foto: Wedueroos - Marco Dubbeldam

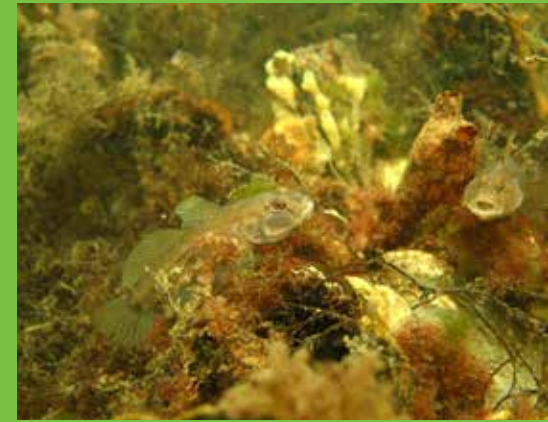

Foto: Zwarte grondel - Marco Dubbeldam

Foto: Strandkrab tussen druipzakpijp - Marco Dubbeldam

Ben je nieuwsgierig geworden, maar je kunt niet snorkelen of de stap in het onbekende is te groot? Schroom dan niet om een duikvereniging te benaderen. Pro Diving Terneuzen, de club waar ik lid ben staat sowieso voor je klaar. Zo zijn er snorkellessen in het zwembad en buitenwater mogelijk. Ook is het mogelijk om verder te gaan en een duikintroductie of -opleiding te doen. Indien je dat wel wat lijkt dan kun je contact opnemen met mij via de mail (bernd@zeeschelp.nl). Dan zorg ik dat je bij de juiste persoon uitkomt. Ook hoor ik het graag als je nog vragen hebt mbt bovenstaande.

Bernd van Broekhoven

		Excursies, wandelingen, fietstochten
maart	knot- werkgroep	Zaterdag 22 maart: boswerk St Jansteen Tijd: 9.30 uur Plaats: einde Heerstraat te St. Jansteen aan de ingang van het bos Contact: Bas de Maat, bas.demaatATgmail.com, 06-53559422 Diverse klusjes in een prachtig bos. Een heideveld wordt ontdaan van de al te weelderige bramengroei. We gaan een begin maken met het speelbos door wat sparretjes op een creatieve manier neer te leggen en er is altijd wel weer wat vogelkers te kappen. Gelieve even te melden als je van plan bent mee te doen.
	't Stekker- tje	Zondag 23 maart: sporen naar sporen in het Heidebos Tijd: 13.00 tot 15.00 uur Plaats: Heidebos, Parking 1, Moerbeke Contact: Hanneke Smulders, hsATkpnmail.nl Welke diersporen kunnen we vinden in dit Oost-Vlaams natuurgebied? Misschien krijgen we de gallowayrunderen zelfs wel te zien. Hoe zit het eco-systeem van een bos eigenlijk in elkaar? Ga mee op stap en neem je vriend(innet)je mee.
april	knot- werkgroep	Zaterdag 5 april: werken en amfibieën monitoring in het Vennebos Tijd: 9.30 uur Plaats: Vennepad Koewacht Contact: Bas de Maat, bas.demaatATgmail.com, 06-53559422 Traditiegetrouw gaan we de laatste werkdag naar het Vennebos waar heel veel kleine karweitjes op het programma staan. Daarnaast worden ook de amfibieën in de poelen weer geteld. We pauzeren in het bos, dus zelf een picknick meenemen. Als er nog wat tijd over is, gaan we verder in het bos bij Sint Jansteen. Gelieve even te melden als je van plan bent mee te doen.
	Stelt- kluut	Zaterdag 5 april: excursie Groot Eiland Tijd: 9.00 uur tot 12.00 uur Plaats: parkeerplaats 8e Verkorting te Hulst Contact: Adri Paauwe, A3PaauweAThetnet.nl Vooraf aanmelden is verplicht.
	't Stekker- tje	Zondag 13 april: bijen, wat doen ze, zijn ze al wakker? Tijd: 14.00 tot 16.00 uur Plaats: Watertoren in Axel Contact: Anja van der Giessen, jeugdgroepsteltkluutATtele2.nl Cathy Maas zal ons veel vertellen over de bijen. Terwijl zij dat doet, kijken we meteen in de heemtuin achter de watertoren of de bijen al actief zijn en welke kamers er in het insectenhotel bezet zijn en door wie. Kom ook en doe mee!
	Steltkluut iedereen	Maandag 14 april: ledenvergadering Tijd: 19.30 uur Plaats: De Halle, Axel Contact: Lucien Calle, lucalleATzeelandnet.nl Na het huishoudelijk deel zijn er lezingen van Peter Maas over bijzondere vondsten van planten en van Ruud Lie over de orchideeën van Zeeuws-Vlaanderen. Zie ook elders in deze Steltkluut.
mei	vogel- werkgroep	Donderdag 17 april: vergadering vogelwerkgroep Tijd: 19.30 uur Plaats: lokaal schaakclub Terneuzen, Edvard Grieghof 113, Terneuzen Contact: Bram Vroegindewei, vroegtoATzeelandnet.nl of 0115 612493
	Zeeuws Lands.	Zaterdag 3 mei: excursie Waterwingebied Tijd: 14.00 uur Plaats: start bij het infobord bij het pompstation aan het einde van de Heerstraat in St. Jansteen Contact: Fonny Roels, fonnyroelsATzeelandnet.nl Deelname voor donateurs van Het Zeeuwse Landschap en hun huisgenoten is gratis. Niet-donateurs betalen € 3,- pp, kinderen tot 16 jaar € 1,50.
	alge- meen	Zaterdag 17 mei t/m zondag 25 mei: Nationale vogelweek voor meer informatie: www.vogelweek.nl
juni	't Stekker- tje	Zondag 18 mei: Saeftinghe Tijd: 11.00 uur tot 14.00 uur Plaats: parkeerplaats van het bezoekerscentrum Emmadorp Contact: marjonsAThetnet.nl Saeftinghe ! Moet ik nog meer vertellen? Net als andere jaren ploeteren door de slik, zoeken naar krabben, opdrachten uitvoeren en misschien nog even zwemmen. Wat doe je aan? Oude kleren, laarzen of oude schoenen, zwemkleding. Wat neem je mee? lets te eten en te drinken.
	Zeeuws Lands.	Vrijdag 30 mei: excursie Waterwingebied Tijd: 19.00 uur Plaats: start bij het infobord bij het pompstation aan het einde van de Heerstraat in St. Jansteen Contact: Fonny Roels, fonnyroelsATzeelandnet.nl Deelname voor donateurs van Het Zeeuwse Landschap en hun huisgenoten is gratis. Niet-donateurs betalen € 3,- pp, kinderen tot 16 jaar € 1,50.
	Stelt- kluut	Zondag 8 juni: excursie natuurontwikkelingsproject "Noordkant Pereboomsgat" Tijd: 10.00 uur tot 12.00 uur Plaats: vertrek vanaf Kruispad 26, Koewacht. Contact: Luud Persijn, 0114-362521, e-mail: persijnATonline.nl Thema: hoe ontwikkelt zich hier de nieuwe natuur?
	Stelt- kluut	Woensdag 18 juni: excursie Groot Eiland Tijd: 18.00 uur tot 21.00 uur Plaats: parkeerplaats 8e Verkorting te Hulst Contact: Adri Paauwe, A3PaauweAThetnet.nl Vooraf aanmelden is verplicht.
	Zeeuws Lands.	Zaterdag 28 juni: excursie Waterwingebied Tijd: 14.00 uur Plaats: start bij het infobord bij het pompstation aan het einde van de Heerstraat in St. Jansteen Contact: Fonny Roels, fonnyroelsATzeelandnet.nl Deelname voor donateurs van Het Zeeuwse Landschap en hun huisgenoten is gratis. Niet-donateurs betalen € 3,- pp, kinderen tot 16 jaar € 1,50.
't Stekkertje	Zaterdag 28 juni 19.00 uur tot zondag 29 juni 12.00 uur: Nachtdierenkamp voor Stekkertjes en Visdiefjes van 8 tot 15 jaar Plaats: Canisvliet, Westdorpe Contact: Hanneke Smulders, hsATkpnmail.nl Na het succes van vorig jaar gaan we opnieuw samen met de Visdiefjes uit West Zeeuws-Vlaanderen op nachtdierenkamp. Kamperen doen we in de boomgaard van natuurgebied Canisvliet van Staatsbosbeheer. Het kamp begint met het opzetten van de zelf meegebrachte tenten. Dan gaan we de muizenvallen vullen met verleidelijk voer en op scherp zetten. 's Avonds en 's ochtends doen we een telronde. Als het lukt, tellen we ook weer vleermuizen en nachtvinders. Natuurlijk is er ook tijd voor het maken van lekkere hapjes boven het vuur. Wie durft dit avontuur aan?	

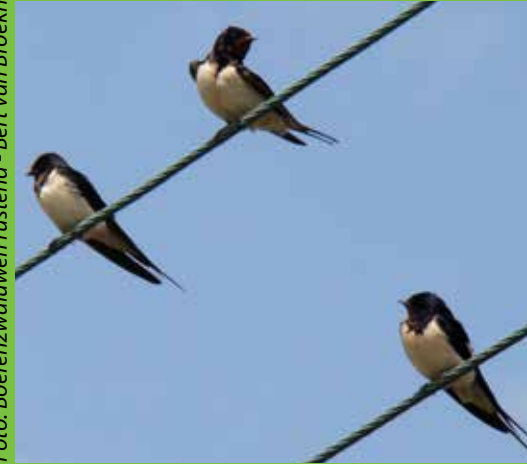
Kijk voor meer excursies in de natuur op de website van Natuur & Zo: <http://www.natuurenzo.nl/agenda/>

deze pagina is leeg vanwege het layout, omdat het Stekkertje met een rechte pagina begint- is alleen bij de opmaak niet in het boekje

Stekkertjes bouwen nestkasten voor zwaluwen

Foto: Boerenzwaluwen rustend - Bert van Broekhoven

Omdat door de snel veranderende biotoop steeds meer zwaluwen moeite hebben om een geschikte nestplaats te vinden, hebben de Agrarische Natuurvereniging "Groene Oogst", Natuurbeschermingsvereniging "de Stelklaut", en de NOJG een project gestart om de zwaluwen aan nesten en nestplaatsen te helpen. Door de jeugdafdeling van de Stelklaut worden in diverse fasen kunstnestjes gemaakt voor boerenzwaluw en huiszwaluw. Onder begeleiding van volwassenen van deelnemende partijen worden de jeugdleden geleerd hoe je kunstnestjes maakt.

Foto: Kinderen aan het werk - Anja van der Giessen

De nestjes worden op een plankje gemaakt waarop een kunststof mal is bevestigd, over deze mal wordt fijn gaas vastgemaakt en op

deze mal en het gaas wordt een mengsel van tegellijm en fijne houtsnippers aangebracht. Het geheel is niet van een echt nestje te onderscheiden. Zodra de buitenkant is uitgehard wordt de mal verwijderd en het nestje is klaar om opgehangen te worden.

Op vrijdag 7 februari is gestart met het bouwen. Er was een fanatieke en handige ploeg kinderen (De Stekkertjes) aanwezig want er werden in krap 2 uur tijd 24 nestjes gemaakt!! Alle kinderen vonden het fantastisch om aan dit project te kunnen deelnemen en vroegen wanneer we weer nestjes gaan bouwen. Dus de woningnood bij de zwaluwen is straks verleden tijd!

De eerste nestjes worden door de ANV "Groene Oogst", bij hun leden op hun boerderij opgehangen. De kinderen die meehelpen aan het project krijgen te horen op welke boerderij hun nestjes zijn opgehangen en hoeveel jongen zijn uitgevlogen. Dankzij de sponsoring van NOJG en ANV "Groene Oogst", kunnen er ongeveer honderd nestjes worden gebouwd. De monitoring van het geheel wordt uitgevoerd door de Natuurbeschermingsvereniging, "De Stelklaut".

Na afloop van de "bouwavond" werd er opgeruimd en de dorst gelest. De kinderen kregen allemaal informatiefolders mee naar huis om vriendjes en vriendinnetjes te kunnen laten zien hoe leuk het is om vogels te helpen.

Lou van Fraeijenhove

Bijzondere gasten

In de zomermaanden hebben wij altijd bijzondere gasten te logeren. Het is elk voorjaar weer spannend wanneer ze zullen aankomen. Meestal rond Koninginnedag, maar de laatste jaren is het telkens iets eerder. Pas als de gierzwaluwen er weer zijn, begint voor ons echt de lente.

Foto: Opening voor de gierzwaluw - Sandra Dobbelaar

In ons huis hebben we hier en daar een gat gemaakt. Daar kunnen de gierzwaluwen langs naar binnen. Tussen de muren in de spouw, bouwen ze dan hun nest. Als ze net uit het verre zuiden zijn aangekomen, komen ze altijd eerst even kijken of hun nestplek er nog is. Ze cirkelen dan een aantal dagen rond het huis en nemen af en toe een duikvlucht om het van dichtbij te bekijken. Na een week gaan ze broeden. Man of vrouw gierzwaluw, blijven contact houden met de partner op het nest. Ze vliegen elke dag een aantal keren vlak langs het gat en roepen (gieren) dan. Vanaf het nest wordt er terug geroepen. In ons huis broeden elk jaar 5 paartjes gierzwaluwen, die elke zomer een nestje met jongen grootbrengen.

Foto: Gierzwaluw - Walstraat - Sandra Dobbelaar

Wanneer we op het balkon zitten, kunnen we alles goed volgen. Als de jongen geboren zijn, vliegen beide ouders weer rond om eten te verzamelen. Ze komen dan af en toe terug om de jongen te voeren. Een specta-

culair moment is als ze in of uit het nestgat willen gaan. Gierzwaluwen vliegen erg snel. Om precies in het gat terecht te komen, moeten ze goed sturen, op het juiste moment afremmen en de vleugels intrekken. Anders zouden ze lelijk tegen de muur klappen. Knap werk, maar meestal proberen ze het eerst een aantal keren, voordat ze echt naar binnen gaan. Naar buiten komen is ook niet zo heel makkelijk. Gierzwaluwen moeten zich een stukje kunnen laten vallen om weg te kunnen vliegen. Zo vlak boven het balkon met allerlei meubels, bloembakken en een hoge balustrade is dat niet makkelijk. Het is maar net hoog genoeg. Een keer hebben we een vogel gehad die het niet was gelukt om op tijd over de balustrade te stijgen. Hij zat op de grond en kon niet meer weggelopen. We hebben hem dus voorzichtig opgepakt en over de balkonrand de lucht in geholpen. Wist je dat gierzwaluwen rare pootjes hebben? Het zijn niet meer dan een paar stompjes met een paar tenen eraan. Eigenlijk is dat geen probleem. Ze komen toch alleen maar aan land om te broeden. Slapen en rusten

Foto: Gierzwaluw - Walstraat - Sandra Dobbelaar

doen ze zelfs in de lucht. Een gierzwaluw komt de eerste jaren van zijn leven zelfs helemaal niet aan de grond!

We genieten elk jaar van onze gasten, maar al rond 1 augustus zijn ze weer vertrokken. Geen groepjes zwaluwen meer die razen rond ons huis. Het gezellige gieren horen we dan niet meer. Het is weer stil in de stad. De zomer is dan weer voorbij en we moeten wachten tot Koningsdag volgend jaar.

Sandra Dobbelaar

De Grote spinnende waterkever

Onder water leeft de grootste kever van Nederland. Het is een bijzonder dier met heel vreemde eigenschappen. Het vrouwtje bouwt onder water een nest voor de jongen en zorgt zelf voor voldoende aanvoer van zuurstof. We hebben een tijdje zo'n kever bij ons thuis in een aquarium gehouden en konden daardoor alles heel goed zien.

Foto: Grote spinnende waterkever - Lucien Calle

Aan de onderzijde van het lichaam heeft de kever heel fijne haartjes, waartussen zuurstof wordt vastgehouden. Daardoor geven die een witte schittering. De voorpoten zijn alleen om dingen vast te houden. De midden- en achterpoten hebben rijen haren, waardoor deze goed kunnen dienen als zwempoten. Op de buik zit een lange en scherpe stekel. Pas daarvoor op als je hem beetpakt! Ook voor vissen kan het daarom pijnlijk zijn zo'n kever in de bek te nemen. Bijzonder is dat deze torren (is zelfde als kevers) onder water ook geluiden maken om elkaar te lokken. Het volwassen dier eet alleen planten.

Foto: Spinnende waterkever met nest - Lucien Calle

We hadden geluk want de kever in onze aquarium was een vrouwtje. Ze begon al heel snel een groot nest te bouwen, tussen de waterplanten. Eerst was dat spinsel glanzend wit,

later wat meer gelig van kleur. De kever ging regelmatig zuurstof "tanken" aan de wateroppervlakte en bracht die verse luchtbelletjes in het nest. Maar het nest had aan de bovenzijde ook een soort schoorsteen die boven water stak. Heel opmerkelijk is dat de kever lucht kan opzuigen via zijn sprieten. Het dier was de hele tijd met het nest bezig.

Foto: Spinnende waterkever en kleine watersalamander - Lucien Calle

Een larve van een kleine watersalamander was nieuwsgierig geworden en kwam ook eens bij het nest kijken. Je kunt op de foto zien dat die jonge salamander uitwendige kieuwen heeft, een soort waaiertje bij zijn schouders.

Foto: Larve Spinnende waterkever - Lucien Calle

Het vrouwtje had blijkbaar al gepaard voordat we ze gevangen hadden, want kort na de bouw van het nest kropen er wel tientallen larfjes uit de eitjes. De larfjes bleken erg roofzuchtig en aten allerlei kleinere waterdiertjes. Ze hadden scherpe kaken (foto) en groeiden snel. Maar ze werden zelf ook gegeten door allerlei grotere waterdieren zoals waterscorpioen en staafwants. Op het laatst waren er nog maar een paar over. Die hebben we net zoals haar moeder weer terug in een heldere sloot gezet.

Lucien Calle

Nesten

Bij het woord 'nest', denken we meteen aan vogels. Toch maken lang niet alleen vogels nesten. Egels maken een nest en bijen en muizen ook. En zo zijn er nog een heleboel andere dieren. Die maken allemaal hun eigen typische nest. Kijk maar eens mee naar de verschillende soorten. Je zult verbaasd staan.

Tunnel van planten

In het voorjaar kleuren de mannetjes van de Driedoornige stekelbaars prachtig felrood op hun keel en borst. Ze gaan dan op zoek naar een goede plek en bouwen daar een nest. In de bodem wordt een ondiep kuiltje gemaakt. Daarna verzamelt hij stukjes van planten. Soms bijt hij dat zelfs van levende planten af. Van algendraden, bladeren, stukjes wortel en andere plantendelen maakt hij een stapeltje. Met een stof uit zijn nieren wordt alles aan elkaar geplakt. Aan allebei de kanten maakt hij er een gat in, zodat het een tunneltje wordt. De ruimte binnenin wordt nog wat groter gemaakt, door alles wat omhoog te duwen. En dan gaat hij op zoek naar een vrouwtje...

Foto: Driedoornige Stekelbaars - Lucien Calle

Tussen de rommel van een ander

Het gebeurt wel eens dat een boomhommel een nestkastje aanziet voor een holte in een boom. In het oude nestmateriaal dat in het kastje ligt, vindt de boomhommel haar plekje. Stevige coconnen worden gemaakt tussen het mos en de sprieten. Niet altijd is de vogel al klaar met broeden. Het gebeurt dus wel eens dat ze hun eitjes achter moeten laten, omdat een boomhommel hun nest heeft gekraakt.

Foto: Nest dwergmuis - Lucien Calle

Foto: Dwergmuis - Sandra Dobbelaar

Foto: Nest van een hommelt - Sandra Dobbelaar

Als een tennisbal

Een piepkleine soort muis, de dwergmuis, maakt zijn nestje van grassprietten. Deze scheurt en vlecht hij tot een bol zo groot als een tennisbal. Het nestje zit vast aan de stengels van gras of graan en hangt boven de grond. De dwergmuis moet klimmen en klauteren om bij het nestje te komen. Gelukkig kan hij dat prima en zijn staartje komt daarbij goed van pas. Als een aapje krult hij dat rond de stengels om extra steun te vinden.

Foto: Gal van bladwesp - Sandra Dobbelaar

In een knikker

De bladwesp prikt met zijn legboor in een blad van een schietwilg en legt daar een eitje in. Als daar een larfje uitkomt, begint het blad rond de larve heel hard te groeien. Er ontstaat een soort van knikkertje op het blad, waar de larve in leeft. Hij eet de holte waarin hij woont van binnenuit op en groeit. Als hij volgroeit is verpopt hij zich in de buitenrand die nog niet is opgegeten. Daarna kruipt hij als volwassen bladwesp naar buiten.

Foto: Wilgenspuugbeestje - Lucien Calle

Bellenblaas

Loop je lekker te wandelen onder de bladeren, voel je ineens water in je nek. Het regent niet, maar toch vallen er druppels. Als je goed zoekt, zul je zien dat het druppels zijn die van een bultje schuim afdruipten. Net of er iemand flink heeft lopen spugen. In dat soort hoopjes leeft de nimf van de Schuimcicade. Deze zuigt plantensap. Om zich te beschermen maakt hij schuim om zich heen door lucht uit te blazen in het vocht dat hij uitplast.

Foto: Franse veldwesp - Sandra Dobbelaar

Foto: Stippelmotten - Lucien Calle

Foto: In spinsel verpakte struiken - Lucien Calle

is gegeten. Allemaal zijn ze in spinrag gewikkeld en dat ziet er spookachtig uit. Net als in een enge film. De meeste bomen en struiken groeien na de vreetpartij, als de larven groot zijn, weer gewoon uit en de spinsels verdwijnen.

Foto: Spin met eizak - Sandra Dobbelaar

Sandra Dobbelaar

Stekkerkje maken nesten ...

Het geheim van de trekvogels

Vogels die niet trekken, maar gewoon blijven in het gebied waar ze broeden, noem je standvogels. Je kent ze wel, bijvoorbeeld merels, huismussen, spechten, eksters, zwarte kraaien en fazanten.

Foto: Aalscholvers - Bert van Broekhoven

Trekvogels zijn vogelsoorten waarvan bijna alle dieren uit het broedgebied wegtrekken om ver weg te gaan overwinteren. Nederlandse broedvogels die trekken horen bijvoorbeeld tot de families van de zwaluwen (huizwaluw, boerenwaluw), lijsters (nachttegaal, blauwborst) of zangers (tuinfluiter, tjiftjaf, fitis). De ganzen die in V-formatie overtrekken vallen op. Maar lang niet alle trekvogels zie je trekken, als ze 's nachts vliegen, op 1 à 2 kilometer hoogte.

Foto: Brandganzen - Bert van Broekhoven

Waarom bestaat de vogeltrek? Hoe vinden trekvogels de weg (terug)? Wat is hun geheim, of vliegen ze gewoon naar het zuiden en zien ze wel waar ze uitkomen? Het fijne weten we daar nog niet van. De kleine trek-kende zangvogeltjes vormen 85% van alle trekvogels. En van hun trek weten we niet veel. Op de site trektellen.nl zijn de waarnemingen te vinden van telposten over de hele wereld. Ook het vangen van geringe vogels vertelt ons over de route die ze afleggen.

Foto: Grauwe Gans - Bert van Broekhoven

Nu steeds meer vogels de oversteek naar Afrika maken met sensoren op hun rug, ontrafelen de vogelbiologen steeds verder het geheim. Simpele sensoren zonder zender leggen de locatie van een vogel heel grof vast. Die sensoren zijn te zwaar voor zangvogeltjes, maar geschikt voor vogels die minstens 20 gram wegen. Zo kun je al koekoeken volgen. Satellietzenders – tien keer zo zwaar als de simpele sensoren – verraden zelfs tot op meters nauwkeurig waar de vogel is. Die zenders geven de informatie over waar de vogel is automatisch door. Zonder het dier te hoeven vangen. Zo is ontdekt dat grauwe kiekendieven onderweg in bomen slapen. En dat Poolse en Nederlandse dieren die uitwaaiëren over Afrika in de winter burens kunnen zijn.

Foto: Houtduif - Hans Molenaar

Intussen weten we dat verschillende soorten vogels op verschillende manieren trekken. De verschillende soorten volgen een eigen, tamelijk voorspelbaar patroon. Roofvogels bijvoorbeeld, glijden traag, terwijl gierzwaluwen flink doorvliegen. De ene vogelsoort vliegt graag overdag, de ander juist 's nachts. En sommige vogels vliegen het liefst alleen, terwijl andere vogels altijd in een groep trekken. In het kader staat een korte toelichting op de belangrijkste verschillen van trekken.

Foto: Kievit - Bert van Broekhoven

Ondanks die algemene patronen blijkt uit de zenderinformatie dat elke vogel zélf iets anders doet. En dat ze dat blijven doen. De

grauwe kiekendief die het langst gevolgd is, Franz, stopte vijf jaar lang op dezelfde plek, in het hoogland op de grens tussen Algerije en Marokko. Elk voorjaar, en elke herfst. In de winter was hij in Mali. Maar zijn buurman uit Oost-Groningen kan dan best 1.200 kilometer oostelijker zitten. Waarom? Is het toeval, omdat de wind in zijn eerste jaar meer uit het westen waaide? Of had die andere vogel misschien een Poolse moeder?

Foto: Lepelaars - Bert van Broekhoven

Onderzoekers denken nu dat de doelgebieden van trekvogels deels erfelijk bepaald zijn. Dat er een aangeboren neiging is die verder gaat dan 'ik vlieg zes dagen naar het zuiden'. Tot die conclusie komen ze onder andere door te kijken naar de trek van grauwe klauwieren. Die vliegen helemaal in hun eentje van Zweden, via Egypte en de Sahel naar de Kalahari-woestijn. En terug via de

Hoorn van Afrika en Turkije. Dat is zó ingewikkeld, dat het niet waarschijnlijk is dat een vogel die route volgt alleen op de zon, sterren en herkenningspunten op de grond. Het lijkt er op dat deze vogelsoort bij de geboorte de aanleg meekrijgt om precies naar de Hoorn van Afrika te vliegen. Als de techniek hele lichte zenders mogelijk maakt, zodat we jonge vogels een zender kunnen geven, zullen we meer te weten komen over de ontwikkeling van trekroutes per vogel. Tot die tijd blijft de vogeltrek voor ons heel geheimzinnig.

In februari hebben de Stekkertje wel 18 nesten gemaakt voor de boerenwaluw.
Foto: Anja van der Giessen.

Bronnen: Wikipedia en interview met vogelbioloog Raymond Klaassen in NRC, 10 januari 2014.

Hanneke Smulders

Er zijn minstens vier manieren om te trekken

Roofvogels

Zij vliegen overdag, als de thermiek gunstig is. Halen daardoor "maar" ongeveer 200 kilometer per dag.

Dit is wel een zuinige manier van vliegen, daarom hoeven roofvogels tussendoor steeds maar een paar dagen te stoppen om bij te eten.

Nachttrekkers

Vogels zoals grauwe klauwieren en koekoeken vliegen juist 's nachts. Per nacht wel 400 kilometer, helemaal op eigen kracht. Ze stoppen daarom steeds één of twee weken, om te kunnen eten, oftewel opvetten.

(Gier)zwaluwen

Dit zijn heel goede vliegers. Ze vliegen overdag, 400 kilometer per dag, en eten insecten terwijl ze doorvliegen. Van alle vogels kost de hele trek, inclusief onderweg bij eten, de zwaluwen het minste tijd, omdat ze weinig eetpauzes nemen. Als eetpauze vliegen ze een paar dagen op één plek rond om insecten te vangen. Gierzwaluwen blijven dag en nacht in de lucht: ze slapen zelfs vliegend.

Ganzen en steltlopers

Deze vogelsoorten reizen vaak in groepen. Ze vliegen dag en nacht door en pauzeren dan grofweg een maand. Sommige steltlopers vliegen 5.000 of zelfs 10.000 kilometer in één ruk. Voor en na de trek moeten ze maandenlang opvetten.